

Geçmişte Bir Mekân Günümüzde Bir Anı: Sözlü Tarihle 1990'lı Yılların Eskişehir'inde Sinemaya Gitme Deneyimi Üzerine Bir İnceleme

SELÇUK İLETİŞİM

DERGİSİ 2022;

15(2): 801-832

doi: 10.18094/JOSC.1109880

Melek Özkar

ÖZ

1895 yılından günümüze gelinceye dek birçok kişi sinemaya gitme deneyimi yaşamıştır. Bu deneyimin bazen anlık kararlara bazen de bir programa bağlı kalınarak yaşandığı söylenebilir. Sinemaya gitme deneyimi günlere, haftalara, aylara ve özellikle yıllara göre değişkenlik gösterir. Bu değişken yapı, sinemaya gitmeye dair hafızalarda yer alan anıları ortaya çıkarabilecek sözlü tarih çalışması ile anlaşılabilir. Sözlü tarih yöntemi çerçevesinde gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı 1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinemaya gitme deneyimlerine sahip olan kişilerin anılarına ulaşarak o dönemde sinema mekânlarına yönelik oluşan algıları ve sinemaya gitme deneyimlerini ortaya koymaktır. Çalışmanın problemi ise bu deneyimlerin daha çok hangi ortak temalar çerçevesinde yaşandığını belirlemektir. Çalışma, 1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinemaya gitme deneyiminin ne şekilde yaşandığını bu deneyimi yaşayan kişilerin söylemlerinden yola çıkarak aktarması ve Eskişehir'e yönelik böyle bir çalışmaya daha önce yer verilmemiş olması bakımından önemlidir. Çalışma için 24 kişiyle görüşülmüştür. İnceleme sonucu, Eskişehir'de günümüzde var olmayan ancak o yıllara imzasını atan, sosyalleşmenin öncüsü olan önemli sinema mekânlarının bulunduğu ve 1990'lı yıllara özgü durumların sinemaya gitmeye yönelik oluşan anılarda yer aldığı anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sözlü Tarih, Sinemaya Gitmek, Sinema Mekânı, 1990'lı yıllar, Eskişehir

MELEK ÖZKAR

Doktora Öğrencisi

Selçuk Üniversitesi

mozkar@anadolu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-1108-8768

SELÇUK İLETİŞİM DERGİSİ 2022; 15(2): 801-832

doi: 10.18094/JOSC.1109880

Geliş Tarihi: 27.04.2022 Kabul Tarihi: 06.10.2022 Yayın Tarihi: 15.10.2022

A Place in the Past, a Moment in the Present: An Analysis on the Experience of Going to the Cinema in Eskişehir in the 1990's with Oral History

JOURNAL OF SELÇUK
COMMUNICATION 2022;
15(2): 801-832
doi: 10.18094/ JOSC.1109880

Melek Özkar

ABSTRACT

From 1895 until today, many people have had the experience of going to the cinema. It can be said that this experience is lived by adhering to instant decisions and sometimes to a program. The experience of going to the movies varies by day, week, month, and especially year. This variable structure can be understood with an oral history study, which can reveal the memories of going to the cinema. The aim of this study, which was carried out within the framework of the oral history method, is to reveal the perceptions of the cinema venues and their experiences of going to the cinema by reaching the memories of the people who had the experience of going to the cinema in Eskişehir in the 1990's. The problem of the study is to determine within the framework of which common themes these experiences are mostly lived. The study is important in that it conveys the experience of going to the cinema in Eskişehir in the 1990's, based on the discourses of the people who had this experience, and that such a study for Eskişehir has not been included before. 24 people were interviewed for the study. As a result of the examination, it has been understood that there are important cinema venues that do not exist today, but that were the pioneers of socialization in those years, and that the situations specific to the 1990s were included in the memories of going to the cinema.

Keywords: Oral History, Go To Cinema, Movie Theater, 1990's, Eskişehir

MELEK ÖZKAR
PhD Student
Selçuk University
mozkar@anadolu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-1108-8768

JOURNAL OF SELÇUK COMMUNICATION 2022; 15(2): 801-832
doi: 10.18094/ JOSC.1109880

GİRİŞ

Sinema genel olarak, "fenakistiskop"tan "kinetoskop"a kadar peşi sıra gelen pek çok teknik gelişmenin ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Bu sonuç geçmişten günümüze gelinceye dek bireysel, kitlesel, sosyal, kültürel veya siyasal olmak üzere birçok konunun benzer ya da farklı biçimlerde ele alınabildiği bir mecra olma özelliği kazanır. Bu mecra, zaman içerisinde değişen veya gelişen sosyal ve kültürel bir yapı ile uyum gösterir ve kendi de değişen ve gelişen yapıdaki bir kılıfa bürünür.

Değişen ve gelişen bir dünya düzeninde filmler, çoğu kez kendi zaman dilimleri ve kendi mekânsal koşulları çerçevesinde üretilir ve yine o zaman dilimleri ve mekânları çerçevesinde algılanır. Bu zaman ve mekân koşulları aynı zamanda sinemaya gitme deneyimlerinde de belirleyici bir role sahiptir. Örneğin 1978 yılında yönetmenliğini Kartal Tibet'in yaptığı *Sultan*, içeriği ile sosyal bir konuya değinen, Türkiye'de bir dönemin sinema tarzını ve sinemaya gitme deneyimini bir nebze de olsa beyaz perdeye yansıtan bir filmidir. Filmde yoksul bir mahallede sinema gitme deneyimi, çoluk çocuk sinemaya gitme, koca tarafından şiddete maruz kalma pahasına da olsa sinemaya gitmekten vazgeçmeme, çocuklara ücretsiz film izletmeye çalışma, filmdeki karakterin yaşadıklarına ağlayarak bağıra çağıra tepki verme biçiminde sunulur. Peki, 1978 yılında belli bir sosyal kesimin sinemaya gitme deneyimi şeklinde sunulan bu görüntülere günümüzde rastlanabilir mi? Aslında o yılların sinemaya gitme deneyimi şeklinde sunulan bu görüntülere günümüzde neredeyse hiç rastlanmaz ancak sinemaya gitme deneyimini geçmişte bu şekilde yaşamış kişilere günümüzde rastlanabilir. Bu insanların geçmişte deneyimledikleri sinemaya gitme, içinde bulunduğumuz zaman diliminde hafızalarda yer etmiş birer anı olarak kabul görür. Bu anılara da genellikle dost meclisinde geçmişin yâd edildiği muhabbetlerde rastlanır. "*Yaa ne güzeldi o günler!*" sözlerinin havalarda uçuştığı, "*Hatırlar mısın?*" sorusuyla başlanıp geçmişin eşlendiği hatıralara göz kırılan bu muhabbetler, tarihin yazılı olduğu sayfalarda değil, hatıraların, anıların dile geldiği sözlerde, sözlerin disipline edilmiş hali olan sözlü tarihin içindedir. Sözlü tarihi başlatan da sözlü gelenek kültürünün ta kendisidir.

Sözlü tarih, belli bir tarihsel dönemi ele alarak, o dönem insanın belleğinden ve anılarından yola çıkılmasıyla elde edilen bulguları ortaya koyan bir yöntem olmakla birlikte geçmişi şimdide yaşatan, geçmişteki yaşanmışlıkların detaylarının farkındalığına şimdide varılan bir deneyim imkânı sunar. Sözlü tarihin yöntem olarak ele alındığı çalışmada öncelikle sinema mekânlarının hangi algılar çerçevesinde

belirdiği ele alınmıştır. Sonrasında Türkiye’de sinemaya gitme ve seyir deneyimlerinin geçmiş dönemlerdeki durumuna değinen ampirik çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlara yer verilmiş, bu çalışmaların işaret ettiği kuramsal bakışaçısı sunulmuştur. Çalışmada, 1990’lı yıllar Türkiye’inde alınan siyasi kararların Türkiye’deki sinema salonlarına olan etkileri ve bu yıllardaki Türk sinemasının durumu da göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmaya 1990’lı yıllarda Eskişehir’de yaşayan 12 kadın, 12 erkek toplam 24 kişi katılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşme ses kaydına alınmış ve bu kişilerin anılardan yola çıkılarak 90’lı yıllarda sinema mekânlarına yönelik oluşan algıların ve sinemaya gitme deneyimlerinin hangi ana temalar üzerinden yaşandığı belirlenmiştir.

SİNEMA MEKÂNLARI

Canlı cansız her türlü varlık ya da soyut düzeyde kalan kavramlar; doğal ya da yapay, büyük ya da küçük, güzel ya da çirkin veya eski ya da yeni muhakkak bir mekân içinde var olmakta, tahayyül edilmektedir. Bu bakımdan belli bir nesneden, olaydan, olgudan veya kavramdan söz ederken bile insan zihninde bir mekân algısı oluşmaktadır. Bu mekân algıları da zamana ve fiziksel koşullara göre çeşitlilik göstermektedir.

Bir mekân olarak sinema salonları; birbirinden farklı yaşamların ve çeşit çeşit öykülerin beyaz perdeye yansıyarak milyonlarca insanı etkisinde bıraktığı filmlerin sunulduğu ve bu sayede işlevi sinema seyirine olanak sağlamak olarak algılanan ama bunun yanı sıra toplumsal düzeyde birçok işlev barındıran mekânlardır. Sinema salonları, modern, estetik ve teknolojik problemlerin çözüme ulaştırılmasında amaca uygun mekânsal düzenlemeleri ve fiziksel tasarımın çağın gereksinimleri doğrultusunda, rahatlığın kamusal kullanıma uygun bir biçimde yaratılabilmesi ile amacına ulaşmış olmaktadır. Bu bakımdan sinema salonlarında ses akustiği, aydınlatmanın düzenlenmesi, havalandırma, oturma alanlarının konumu ve rahatlığı gibi birçok tasarım kriteri göz önünde bulundurulmalıdır (Yıldız, 2007, s. 196).

Sinemaya farklı bir bakış açısı getirildiğinde “çok işlevli bir mekân” algısını ortaya koyan bir düzenle karşılaştığı görülmektedir. Sinema mekânlarının asıl işlevi film izlenmesine olanak sağlanan yerler olması olsa da bu duruma eşlik eden pek çok alt işlevle sahiptir. Bu özellikleri ile sinema mekânları; insanların sosyalleşmesini, gençlerin tanışmasını, kaynaşmasını, bir başkasını görme beklentisini veya kendini görünür kılma arzusunu sağladığı alanlardır. Bu bakış açısından bakıldığında sinema mekânlarına

Foucault'nun ortaya koyduğu ve Öztürk'ün (2013, s. 97-98) de daha net bir biçimde belirttiği "heterotopik mekân" kavramıyla örtüştüğü görülmektedir. "Heterotopik mekân" kavramını tanımlamaya çalışan Foucault (1997, s. 332-334) için yeryüzünde heterotopyalardan oluşmayan tek bir kültür yoktur. Bunu sağlayan ise insan faktörüdür. Fiziksel ve psikolojik olarak varlığını ortaya koyan insan, toplum için kesin ve belli tanımlara sahip ve kültürle eş zamanlı varlığını koruyan "heterotopik mekân" inşa etmektedir. Mekân, varoluş amacına hizmet eden asli görevlerinin yanı sıra farklı unsurları da bütünlendirmektedir. Birbiriyle bağdaşmayan farklı mekânları ve konumları tek bir gerçek mekânda yan yana getirme gücüne sahip "heterotopik mekân" sadece fiziksel değil sosyal ve kültürel farklılıkları da yan yana getirme gücüne sahiptir. Bu bakımdan asli görevi sinemayı seyirciyle buluşturmak olan sinema salonlarının farklı yaş, cinsiyet ve statüdeki insanların bir araya gelmelerine, sosyalleşmelerine veya farkında olunsun ya da olunmasın birtakım ritüellerin gerçekleşmesine olanak veren "heterotopik mekân" olma özelliği göz ardı edilmemektedir.

Türkiye'de 1950'li yıllarla birlikte yaygınlaşmaya başlayan sinema salonları bir yandan "düş şatoları" olarak tasvir edilirken bir yandan da bir şehrin sosyo-kültürel yaşamında her daim değer gören mekânlardan biri olduğunu da görülmektedir. Devasa salonlar, özel dekore edilmiş localar ve mobilyalar, dev bir perde, fuaye salonu, filmin başlayacağına işaret eden gong sesi ve projeksiyon makinesi böylesine göz alıcı bir ortamda film izlemeye farklı bir deneyim katmaktadır. Buna bağlı olarak da sinemaya gitmek sıradan bir eylem değil, masalimsi bir merasimin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Çoğu zaman da bu merasim özel bir tercihe tabi olan sinema salonları için geçerli olmaktadır (Erkılıç, 2009, s. 148).

Sinema salonları ya da sinema mekânları, kendi içerisindeki parçalardan oluşan bir bütün olsa da kendisi de bir bütünün parçası olarak görülmektedir. Bütün olarak oluşan bir şehrin kültürel, sanatsal bir parçası. Bu bakımdan şehrin bir parçası olan sinema mekânları, şehrin kendi iç yapısına da eşlik etmektedir. Sinema salonlarının, bulunduğu şehirdeki konumu hem bu salonların kendi fiziksel yapısını hem de bu salonlarda film izleme deneyimine sahip olacak seyirci kitlesinin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını belirlemektedir (Evren, 1995, s. 9). Böylesi bir yapılanmayı Dilek Kaya (2017), *Eski İzmir Sinemaları ve Yıldız Sineması: Mekân, Toplum, Seyir* adlı çalışmasında ele almaktadır. 1950'li ve 60'lı yıllarda kentleşmenin hızlı bir biçimde ilerlediği İzmir'de sayıları giderek artan sinema salonlarının fiziksel ve teknolojik olanaklarını, o dönemin ücret politikalarını ve dönem filmlerini aktaran Kaya (2017), yaptığı bu inceleme ile bir şehrin sinema salonları ile sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda nasıl bütünleştiğini

aktarmaktadır. Kaya'nın (2017) geniş kapsamda ele aldığı bu çalışmadan, sinema mekânlarına yönelik algı oluşmasında bir izleyici olarak sinemaya gitmenin ve seyir deneyimi yaşamının da ne derece etkin olduğu anlaşılmaktadır. Bu etkin güce sahip olan sinemaya gitme ve seyir deneyimi ise sadece 1950'li ve 1980'li yılların İzmir'iyle sınırlı kalmamaktadır. Bu bakımdan çeşitli şehirlere ve dönemlere yönelik yapılan ampirik çalışmaların bilgilendirici içerikleri ile literatürde yer edindiği görülmektedir.

TÜRKİYE'DE SİNEMAYA GİRME VE SEYİR DENEYİMLERİNİ GEÇMİŞ DÖNEMLERİN PENCERESİNDEN GÖRMEK VE KURAMSALLAŞTIRMAK

Türkiye'de sinemaya gitme ve seyir deneyimlerini çeşitli metodolojiler ve parametreler çerçevesinde inceleyen çalışmalar, bu deneyimin akademik bir bakış açısı doğrultusunda değerlendirilebileceğinin önemli bir göstergesidir. Ortaya koyduğu sonuçlarla sinemaya gitmenin ve seyir deneyimi yaşamının sosyal, kültürel ve ekonomik düzeyde kayda değer bir öneme sahip olduğunu belirten bu çalışmalar, ele alınan zaman ve mekân kriterleri ile belli dönemlerin seyir deneyimlerine ışık tutmaktadır. Bu deneyimleri irdeleyen Kaya (2017, s. 98) 1950'li ve 1980'li yıllarda İzmir'de sinema salonlarının eğlenceye yönelik sınırlı ve ucuz mekânlar arasında sayıldığını belirtmektedir. Kaya'ya (2017, s. 98) göre o yıllarda sinemaya gitmek bireysel olduğu kadar toplumsal bir etkinliktir ve ekonomik açıdan ele alınabilecek kimi olguları da yansıtmaktadır.

1950-1970 yılları arasındaki sinemaya gitme ve seyir deneyimini irdeleyen Gökmen ve Gür (2017) açık hava sinemalarının, kente ait kamusal bir alan olma özelliğine bağlı olarak kişilere ve kentlere entegre edildiğini belirtmektedir. Günümüzde nostaljik bir yaşamışlık olarak değerlendirilen açık hava sinemalarındaki seyir deneyimi, sosyalleşme adına sahip olduğu önem ve keyifli vakit geçirmek için sağladığı olanakları ile aktarılmaktadır. Çalışma, her ne kadar kamusal bir alan olarak görülse de açık hava sinemalarında ev rahatlığındaki seyir deneyimini özellikle vurgulamaktadır. Gökmen (2019, s. 332) ayrıca televizyonların olmadığı 1960 ve 70'li yıllarda kapalı ve açık hava sinemalarının büyük bir rağbet gördüğünü, sinema salonlarının sahip olduğu fiziksel niteliklerin sinema salonu tercihlerini ne yönlü etkilediğini belirtmektedir. Sinema mekânlarındaki seyir deneyimlerini özerk bir faaliyet olarak değerlendiren Öztürk (2013, s. 30) ise gerçekleştirilen bu faaliyetlerle toplumun karakteristik yapısının, duygu ve düşüncelerinin hatta bilişsel ve davranışsal eylemlerinin anlaşılabilirliğini söylemektedir.

Sinemaya gitme ve seyir deneyimlerini aynı coğrafi bölgeden fakat farklı kentler üzerinden ele alan incelemeler de bulunmaktadır. Bu incelemelerden bazıları Akdeniz Bölgesi'ne odaklanmaktadır. Adana'daki seyir deneyimlerini irdeleyen Çam ve Şanlıer (2019) seyir deneyiminin felsefi alt yapısını irdeleyerek, kent ve kırsal arasındaki diyalektiğe göndermede bulunmakta ve kırsaldaki seyir deneyimlerinin birtakım gelenekselleşmiş kalıpları sarstığını belirtmektedir. Adana'da sinemaya gitme ve seyir deneyimini farklı bir perspektiften ele almaya devam eden Yüksel ve Çam (2019), kadınların sinema deneyimini, Yeni Sinema Tarihi yaklaşımıyla incelemektedir. 1960-1980 yılları arasında Adana'daki sinema mekânlarının en parlak devrini yaşadığı belirten Yüksel ve Çam (2019, s. 81), o dönem kadınlarının sinemaya gitme etkinliğinin bireysel değil kolektif olduğunu vurgulamaktadır. Tarihsel geçmişinden yola çıkarak kent kimliğinin betimlendiği Antalya'da sinemaya gitme ve seyir deneyimini inceleyen Emine Uçar İlbuğa ise (2018, s. 75) 1960'lı ve 1970'li yıllardaki bu deneyimi kent bağlamında irdelemekte, o yılların Türkiye'sinde beliren siyasi ve ekonomik koşulların seyir deneyimine olan etkilerinin göz ardı edilemeyeceğinin altını çizmektedir.

Sinema deneyimini, seyircinin eylemleri ve mekânın hatta seyredilen filmlerin biçim ve içerikleri ile bütünleştiren Akbulut (2014, s. 4), 1960'lı ve 70'li yıllarda sinemaya gitmenin popülerliğine, ucuzluğuna ve eğlenceye yönelik gördüğü talebe değinmektedir. Sinemaya gitmeyi sadece film izlemek olarak değerlendiremeyen Akbulut (2014) için seyir deneyimi, bireyselin yanı sıra sosyal, siyasal ve kültürel sonuçlar yaratan bütüncül bir eylemdir.

Türkiye'de sinemaya gitme ve seyir deneyimlerine ilişkin yapılan araştırmaların genel olarak 1950-1980 yılları arasındaki çeşitli zaman dilimleri üzerinden değerlendirilerek ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmaların aksine daha yakın bir geçmişe yer veren Özlem Özgür (2022) ise 1990'lı yılların seyir deneyimini ortaya koymaktadır. Özgür (2022), bu çalışması ile 1950-1980 yılları arasında yaşanan seyir deneyimlerine benzer durumların (kolektif bir eylem olma, ritüelleşen sinemaya gitme eylem vb.) 90'lı yıllarda da geçerliliğini koruduğunu ifade etmektedir. 90'lı yılların sinemaya gitme ve seyir deneyimlerinin incelendiği bu çalışma, Yeni Sinema Tarihi yaklaşımının sinema mekânlarına, sinemaya gitme ve seyir deneyimlerine yönelik olan sorgulayıcı yapısını örneklerle açıklamaktadır.

Kaya'nın (2017), Yüksel ve Çam'ın (2019) ve Özgür'ün (2022) çalışmalarına bir dayanak olarak gördükleri Yeni Sinema Tarihi sinemaya gitme ve seyir deneyiminin sıradan bir eylem olarak kabul

edilememesi gerektiğini ortaya koyan bir yaklaşımdır. Çam ve Yüksel'in (2021, s. 303) ortaya çıkardığı verilerle çeşitlendirilmesinin kaçınılmaz olduğunu ifade ettiği Yeni Sinema Tarihi sinema mekânlarına, sinemaya gitme ve seyir deneyimlerine ilişkin ontolojik durumları ortaya koyarken zengin bir bilgi kaynağı olmaktadır.

İzleyici ve alımlama çalışmaları içindeki mevcut eğilimlerin çok fazla Yeni Sinema Tarihi alanı içinde yer aldığını belirten Gennari, Hipkins ve O'Rawe (2018, s. 2) tarih, coğrafya, ekonomi, kültürel çalışmalar, sosyoloji ve antropolojiden yararlanan bu çok disiplinli yaklaşımı, sinemaya gidişin mekâna özgü ve tikelleştirilmiş deneyimlerine, dağıtım ve sergileme kalıplarına özen gösterdiğini ifade etmektedir. Allen'nın (2011, s. 52) bu yaklaşıma ilişkin ifadelerine göre ise Hollywood'un bugünkü durumu, sinemaya gitmenin rutinleşmesiyle ortaya çıkmış, sinema programlarının düzenli ve sık değiştirilmesi, alışılmış sinemayı teşvik etme stratejisinin anahtarı haline gelmiştir. Tüm bu düzenlemeler sonucu toplumsal bir pratik olarak sinemaya gitmenin incelenmesi gerektiği anlaşılmış ve Yeni Sinema Tarihi belirlemeye başlamıştır. Yeni Sinema Tarihi'ni film tarihinin birçok yönünü tamamlayan bir yaklaşım olarak gören Maltby'e (2011, s. 9) göre ise bu yaklaşım sayesinde özellikle küresel üretim koşulları, teknik yenilik, zanaat ve film yapım endüstrisini karakterize eden çoklu ve birbirine bağlı örgütsel kültürlerin anlaşılması mümkündür.

Yeni Sinema Tarihi yaklaşımını bilimsel bir çaba olarak gören ve literatür taramasından yolan çıkan Biltereyst ve Meers (2018, s. 36) sinema seyircisi deneyimlerinin çeşitli teorik paradigmalardan, metodolojik yöntemlerin, kültürel ve psikolojik çalışmaların, film, medya ve feminist teorisi gibi farklı disiplinlerin ilgi alanına girerek bilgi akışına sağladığı katkıya dikkat çekmektedir. Yeni Sinema Tarihi yaklaşımının sözlü tarih ile olan yöntemsel bağına değinen Biltereyst, Lotze ve Meers (2012, s. 707) ise seyircilerin sinemaya ilişkin zihinsel haritalarından, toplumsal sınıflaşmaya, coğrafi tabakalaşmaya ve bir topluluğa ait olma ya da belirli bir semtte yaşama duygusunun yaşattığı deneyimlere atıfta bulunmaktadır. Sözlü tarih çalışması ışığında yapılan diğer incelemede sinemaya gitmekle ilgili olası rutinlerin, fikirlerin ve güdülerin kavranabileceğini düşünen Meers, Biltereyst ve Vijver'e (2010, s. 335) göre sinemaya gitmek görüntülerden, yıldızlardan, tanıtım yazılarından, programlama stratejilerinden ve film mekânlarının gerçek coğrafi konumu veya mimari değerinden daha fazlasıdır. Sinemaya gitmek kişilerin içinde yaşadıkları toplum ve kendi zevkleriyle ilgili bir durumdur.

Biltreyt ve Vijver'e (2021, s. 2) göre Yeni Sinema Tarihi yaklaşımında sinema yalnızca filmleri ve yıldızlarını, öykülerini ve öyküsel dünyalarını kapsayan çok yönlü bir kavramdır ve bu nedenle de sinemanın içinde üretildiği, dağıtıldığı, sergilendiği ve alındığı sosyo-kültürel ve ekonomik gerçekliklere ilişkin konular da araştırılmalıdır.

Yeni Sinema Tarihi'ne yönelik analizlerle dikkat çeken Biltreyt ve Meers (2016, s. 15), sinemaya gitmekle ilgilenen alan araştırmaların çoğunlukla bir şehir, mahalle veya bazen mekândaki pratiklerin ve deneyimlerin mikrotarihlerle analiz edilebileceğini belirtmektedir. Zaman dilimi çerçevesinde ele alınabilecek analizlerin, sinema ve seyirci tarihine ilişkin alternatif bilgiler sağlayacağını belirten Maltby'e (2006, s. 87) göre ise bu durum sinema kültürünü aydınlatıcı bir işlevidir. Vijver'e (2017, s. 130) göre de Yeni Sinema Tarihi belirli yerlerin ve izleyicilerin mikrotarihleri ile karakterize edilebilmesini sağlamaktadır ve bir kültürel kurumun sosyal tarihini betimleyebilmektedir.

1990'LI YILLARDA TÜRKİYE'NİN SİYASAL YAPILANMASININ SİNEMA SALONLARINA ETKİSİ VE 90'LAR TÜRK SİNEMASININ YAŞADIĞI GELİŞİM

Hükümetler ister koalisyon ister tek bir lider önderliğinde kurulsun bir ülkenin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapılanmasında büyük bir rol oynamaktadır. Bu bakımdan 1990'lı yılların siyasi yapısının büyük oranda koalisyon hükümetleri tarafından şekillendiği Türkiye'de, bu koalisyon hükümetlerinin 90'lar Türkiye'sinin yaşamına olan etkileri göz ardı edilemez. Toruk (2005) 90'lı yıllarda Türk siyasetinin belirleyicilerini Turgut Özal, Süleyman Demirel, Tansu Çiller, Mesut Yılmaz, Bülent Ecevit, Murat Karayalçın, Deniz Baykal, Alparslan Türkeş, Devlet Bahçeli ve Necmettin Erbakan olarak sıralarken farklı liderler tarafından düzenlenen koalisyonların hükümetlerinin oluşum süreçlerine değinmektedir. Bu liderler tarafından düzenlenen koalisyon hükümetlerinin ülke yönetiminde uyguladıkları yasal prosedürlerin başta sosyal atmosfer ve ekonomi olmak üzere pek çok alanda etki ettiği görülmektedir. Özellikle bir ülkenin can damarı olan ekonominin maruz kalabileceği negatif müdahaleler bu açıdan çok daha önemlidir. 90'lar Türkiye'sinde de siyasal erklerce yapılan kimi müdahalelerin o dönem Türk ekonomisine birtakım zorluklar getirdiği çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir (Sakarya, 2014; Targun, 2012). Yaşanan bu ekonomik zorluklar sadece çarşı pazarda değil sinema sektöründe de hissedilmektedir. Bu dönem Türkiye'sinde sinema sektörünü etkileyen en önemli uygulama, siyasal anlamda alınan bir karar ile ilgilidir. Bu kararın uygulayıcısı da Turgut Özal'dır. Turgut Özal'ın yabacılara

sınai şirketler gibi ticari şirketler kurma izni vermesi, bitkisel hayatta olduğu ve bunun film çekimlerinin az olmasından, film çekilse bile bunların gösterimi için salon bulmanın zor olmasından kaynaklandığını belirten uzmanlara göre alınan bu karar, Türk sinema sektörüne atılan ağır bir darbedir. Alınan bu kararlar birlikte Amerikan sinemasının liderleri olarak görülen Warner Bross ve United International Pictures, 90'lar Türkiye'sinin sinema salonlarında boy göstermeye başlamıştır. Bu şirketlerin Türkiye'deki sinema salonlarına yaptıkları dev yatırımlar ve vergi ödememek adına "pourcentage royalty" olarak adlandırılan bedele sahip olmaları, sinema salonlarına yerliden çok yabancı filmlerin gösterime girmesine neden olmuştur (Esen, 2010, s. 182-183). Sinema salonlarındaki yabancı film egemenliğini gösterime giren film oranları üzerinden değerlendiren Tekeoğlu (2015, s. 353), 1993 yılında gösterime giren 154 filmin yalnızca 11'inin yerli film olduğunu ifade etmektedir. Bu oran, 90'lar Türkiye'sinde alınan siyasal kararların sinema sektöründe yarattığı sonucun sayısal ve trajik bir tablosudur. Ayrıca yukarıda belirtilen diğer açıklamalarla birlikte bu tablo, 90'lar Türkiye'sinde ekonomik mücadelelerin yanında siyasi kararlarla da mücadele etmek zorunda kalan sinema sektörünün bir göstergesidir.

Pösteği (2005, s. 32) Amerikan film şirketlerinin Türkiye'deki girişimlerinin farklı bir yönüne dikkat çekmektedir. Pösteği'ye (2005, s. 32) göre Türkiye'deki sinema salonlarında egemenliğini kuran Amerikan film şirketleri Türkiye'ye sadece film değil Amerikan kültür ve ideolojisini satmaktadır. Türkiye'de 1950-1980 yılları arasında sinemaya giden, izlediği Türk filmlerinde kendi kültür ve ideolojisini pekiştiren izleyici, Amerikan filmleri ile birlikte yeni bir kültür ve ideolojiyle karşılaşacak ve gün geçtikçe bunları benimsemeye başlayacaktır.

Türkiye'de 90'lı yıllarda özel radyo ve televizyonların kurulması siyasal bir durum olarak değerlendirilmektedir. Turgut Özal'ın girişimleri sonucu özel radyo ve televizyonların açılması ve bu durumun 1993 yılında anayasal bir zemine oturtulması (Sarı, 2017, s. 2090) Pösteği'ye (2005, s. 19-20) göre 90'lar ve sonraki dönemlerin ne şekilde ilerleyeceğine yönelik önemli bir yapılanmadır. Anayasal zemine dayandırılan bu yapılanma ile birlikte alternatif filmlerin yer aldığı özel televizyon kanallarının, sinema salonlarına olan ilginin bir nebze de olsa azalmasına neden olduğu görülmektedir. Ancak Pösteği'ye (2005, s. 31-32) göre 90'lı yıllarda sinema salonlarına olan ilginin azalmasındaki tek neden özel radyo ve televizyon yayıncılığı değildir. Gelişmiş ülkelerde meydana gelen teknolojik atılımlar ve bu atılımların somut birer göstergesi olan video, VCD-DVD gibi cihazların küreselleşmeye bağlı olarak tüm dünyada yaygınlaşması bu ilginin azalmasındaki diğer nedendir. Özel radyo ve televizyon yayıncılığı ile

yaşanan ve sahip olunması giderek kolaylaşan bu teknolojinin varlığı, belli ritüeller doğrultusunda uzun zaman dilimleri ayrılması gerektiren sinemaya gitme deneyimlerinin daha kolay, zahmetsiz ve daha kısa zaman dilimlerinde gerçekleştirilmesine zemin oluşturmaktadır.

Türkiye’de 1990’lı yıllarda alınan ve uygulanan kimi siyasal kararların sinema sektörüne olumsuz etkileri olsa da 1990’lı yıllarda Türk sinemasında yaşanan olumlu gelişmelerin varlığı da gözlerden kaçmamaktadır. Suner’e (2015) göre 1990’lı yılların ortaları Türk sineması adına yeni bir başlangıçtır ve bu başlangıç iki sinema türünde ilerler. İlki; yüksek bütçeli, oyuncusu veya yönetmeni ön planda olan, reklam kampanyalarına ağırlık verilen, çok sayıda salonda gösterim olanağı bulan ve gişe rekorları kıran “popüler” sinemadır. İkincisi ise çok daha az bütçeli, amatör oyuncuların daha fazla rol aldığı, yönetmenin filmin bütününde daha fazla sözü geçtiği, daha az sayıda salonda gösterim olanağı bulan ve az sayıda bileti satılan “sanat” sinemasıdır. Sanat sinemasının özelliği ise hem ulusal hem de uluslararası festivallerde büyük ilgiyle karşılanması ve ödüllere layık görülmesidir (Suner, 2015, s. 33). 90’lı yılların ortalarıyla beraber her iki sinema türünden önemli örneklerin yer aldığı görülmektedir. Bu örneklerin ortaya çıkmasında Hollywood filmlerine karşı oluşturulan Euroimage Fon’una üye olunmasının katkısı büyüktür. Euroimage Sinema Fonu’ndan elde edilen gelir sayesinde 1990’ların sonlarına doğru Türk sineması canlılık kazanmaya başlamıştır (Esen, 2010, s. 184).

Türkiye’nin 90’lı yıllarında sinema denilince akla gelen ve popüler sinema adına öne çıkan ilk film, 1996 yılında yönetmenliğini Yavuz Turgul’un yaptığı *Eşkîya*’dır. Sinema anlatısı ile dikkat çeken ve gösterimde olduğu dönemde gişe rekorları kıran *Eşkîya*, dönemin en çok ses getiren filmlerinden biridir (Suner, 2015, s. 34). *Eşkîya* ile birlikte Türk sinemasının içine girdiği durağanlıktan kurtulmaya başlaması peşi sıra gelecek pek çok filmin aynı beklenti ile karşılanmasına neden olmaktadır. Bu beklentileri karşılayan da 1996 yılında Derviş Zaim’in çektiği *Tabutta Rövaşata*’dır. Takip eden yıllarda pek çok Türk filmi çekilmekte ve bu filmlerle birlikte Türk sinema tarihi yeni yönetmenlerine kavuşmaktadır. 1997 yılında Zeki Demirkubuz yönetmenliğindeki *Masumiyet*, 1997 yılında Nuri Bilge Ceylan yönetmenliğindeki *Kasaba*, 1999 yılında Nuri Bilge Ceylan yönetmenliğindeki *Mayıs Sıkıntısı*, 1999 yılında Yeşim Ustaoglu yönetmenliğindeki *Güneşe Yolculuk* gibi filmler, Türk sineması adına büyük yankılar uyandıran ve önemli ödüllere layık görülen “sanat sineması” eserleridir (Suner, 2015, s. 37). Seyircilerin bu filmlere olan ilgisi ve anlatı anlayışları ile dikkat çeken yönetmenlerin uluslararası arenadaki varlığı, 90’lı yıllarda Türk sinemasının yeni bir milada girdiğinin göstergesidir.

NİTEL BİR YÖNTEM OLARAK SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI

Antropolojik kökenleri bulunan sözlü tarih, sahalarda yaşayan insanların deneyimsel bilgisine erişmek için saha araştırmacılarının uzun süredir kullandığı bir yöntemdir (Leavy, 2011, s. 3). Caunce'ye (2001, s. 11) göre sözlü tarih, geçmişe bağlı olarak şimdiki anlamaya yönelik yapılan ve geleceği yönlendirmek için seçilen bir malzeme toplama yöntemi iken John Tosh'a (2005, s. 190) göre sözlü tarih, bir tarihçinin görüşme yaptığı kişilerin ilk elden anılarından oluşan sözlü bir hayat hikâyesidir.

Neyzi'ye (1999, s. 8) göre sözlü tarih çalışması farkındalık üzerine kurulu bir yöntemdir. Bu yöntem sözlü gelenek olarak adlandırılan sokakta, evde, kahvehanede, pazarda ve daha birçok noktada, küçüklü büyüklü her yaşta insanın arasında gerçekleşen diyaloglara dayanmaktadır. İnsanlar arasında gerçekleşen bu diyaloglar o döneme, o dönemin yaşandığı şehre, sosyal ve kültürel yaşama, siyasal, ekonomik ve askeri düzen olmak üzere pek çok konuya dair bilgi aktarmaktadır. Sözlü olarak elde edilen bu kanıtlardan yararlanarak bir bulguya ulaşmak ise ayrı bir başarı hikâyesidir (Thompson, 1999, s. 19).

Sözlü tarih kavramını ilk kullanan kişi olan Joseph Gould, sözlü tarihin işlevini şu şekilde belirtmektedir: Tarihin krallar, kraliçeler, antlaşmalar, görüşmeler, büyük savaşlar ve Sezar, Napolyon, Pontius Pilate, Kolomb gibi mühim zevattan oluştuğunu sanıyoruz, ama bu sadece yüzeysel tarihtir ve büyük ölçüde yanlıştır (aktaran Öztürk, 2010, s. 14). Gould'ının yaptığı bu açıklamaya ek olarak, sözlü tarihin tarih kadar eski olduğunu belirten Thompson (1999, s. 18-19) sözlü tarihte sadece tarihe yön veren liderlerin değil çoğunluğu oluşturan ve o zamana kadar bilinmeyen insanların konu edildiğini belirtmektedir. Bu bakımdan bugüne kadar sayıları milyonları belki de milyarları bulan sinema izleyicisi de Gould ve Thompson'ın belirttiği sahalarda yer alan kişiler olarak sözlü tarih çalışmasına konu olabilecek değerde bir kitle olarak değerlendirilmektedir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Örneklem

Nitel bir araştırma yöntemi olan sözlü tarih metodolojisi ile ilerleyen bu çalışmada, araştırmanın amacına uygun olarak 1990'lı yıllarda Eskişehir'de yaşamış veya o yıllarda Eskişehir'de sinemaya gitmiş kişilerin ifadelerine yer verilmiştir. Bu kişilere ulaşmak için kartopu veya zincir örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Bu yöntem, ilk örneklemin de önerileri doğrultusunda kartopu şeklinde büyüyen bir

örneklem kitlesine ulaşılmasını sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 122). Bu çalışmada ulaşılan ilk örneklem, çalışmaya dâhil edilebilecek katılımcılara ulaşılması konusunda etkili olmuştur. Araştırmaya dahil olan bu katılımcılar farklı demografik özelliklere sahip olmakla birlikte katılımcı edinebilmek için yapılan ön araştırmada, 90'lı yıllarda evli olan pek çok kişinin, evliliğin veya çocuk sahibi olmanın verdiği sorumluluklara bağlı olarak o yıllarda sinemaya neredeyse hiç gitmediği ve film izleme deneyimini daha çok evlerde yaşadığı görülmüştür. Bu nedenle araştırmaya 90'lı yıllarda bekâr olan kişiler dâhil edilmiştir. Ancak evli olmasına rağmen 90'lı yıllarda sıkça sinemaya gittiğini ifade eden K11'in de döneme ilişkin önemli veriler sağlayacağı düşünülmüş ve örneklem olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmaya 12'si kadın olmak üzere toplam 24 kişi katılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri şu şekildedir:

Tablo 1 Katılımcıların demografik özellikleri

KATILIMCI	CİNSİYET	1990'LARDA MEDENİ DURUM	MESLEK	KATILIMCI	CİNSİYET	1990'LARDA MEDENİ DURUM	MESLEK
K1	Kadın	Bekâr	Ev hanımı	K13	Kadın	Bekâr	Muhasebeci
K2	Erkek	Bekâr	Mali müşavir	K14	Erkek	Bekâr	İşletme sorumlusu
K3	Erkek	Bekâr	Yönetici	K15	Erkek	Bekâr	Mühendis
K4	Erkek	Bekâr	Kamu personeli	K16	Kadın	Bekâr	Yönetici
K5	Erkek	Bekâr	Esnaf	K17	Erkek	Bekâr	Otomasyon direktörü
K6	Erkek	Bekâr	Kamu personeli	K18	Erkek	Bekâr	Kamu personeli
K7	Erkek	Bekâr	Teknisyen	K19	Kadın	Bekâr	Tasarımcı
K8	Kadın	Bekâr	Öğretmen	K20	Kadın	Bekâr/Nişanlı	Kamu personeli
K9	Erkek	Bekâr	Ses operatörü	K21	Erkek	Bekâr/Nişanlı	Kamu personeli
K10	Kadın	Bekâr	Memur	K22	Kadın	Bekâr	Öğretmen
K11	Kadın	Evli	Emekli öğretmen	K23	Kadın	Bekâr	Serbest meslek
K12	Kadın	Bekâr	Ev hanımı	K24	Kadın	Bekâr	Akademisyen

Yöntem ve Veri Toplama Süreci

Veri elde edebilmek için sözlü tarih yönteminin seçildiği ve bu yöntem doğrultusunda katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmelerin kayda alındığı çalışmada, dile getirilen hatıralar üzerinden 1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinemaya gitme ve seyir deneyiminin hangi temalar çerçevesinde yaşandığı

belirlenmeye çalışılmıştır. Veri toplama sürecinde katılımcılarla yüz yüze ve uzaktan erişim kanalları ile görüşülmüştür. K8'in 90'lı yıllarda Eskişehir'de yaşıyor olmasına rağmen araştırmanın yapıldığı süreçte Ankara'da yaşıyor olması ve K19, K20, K21 ve K24'ün de birtakım sağlık problemleri yaşaması nedeniyle yapılan görüşmeler uzaktan erişim ile gerçekleştirilmiş, diğer katılımcılarla yüz yüze görüşülmüştür.

1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinema mekânlarına yönelik oluşan algılarla birlikte sinemaya gitme ve seyir deneyiminin hangi temalar çerçevesinde yaşandığına ilişkin veri elde etmek için katılımcılara yöneltilen sorular şunlardır:

Tablo 2 Katılımcılara Sorulan Sorular

1.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinemaya daha çok ne amaçla giderdiniz?
2.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinemaya hangi sıklıkta giderdiniz?
3.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de hangi sinema salonuna giderdiniz, neden?
4.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinemaya kim ya da kimlerle giderdiniz, neden?
5.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinemaya gitmeden önce ne gibi hazırlıklarınız olurdu?
6.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de gittiğiniz sinema mekânlarında sizi etkileyen bir şey var mıydı, varsa neydi?
7.	1990'lı yıllarda sizce Eskişehir'de sinema mekânlarına gidebilmek ekonomik açıdan büyük bir zorluk içeriyor muydu?
8.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinema salonlarında hangi filmleri izlemeyi tercih ederdiniz?
9.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinemaya gitmek denilince aklınıza gelen ilk şey nedir?
10.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de gittiğiniz sinema salonlarında unutulmaz anı ya da anılarınız var mı?
11.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de gittiğiniz sinema salonlarında hangi teknolojik yeniliklerin olmasını beklerdiniz?
12.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de hangi sinema salonu teknolojik açıdan sizin beklentilerinizi karşılıyordu?
13.	1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinema salonlarında gösterime girecek olan filmleri nasıl, nereden takip ediyordunuz?
14.	1990'lı yıllarda çok kanallı televizyon yayınlarına geçiş ve video/VCD/DVD sistemlerinin evlere girmesi Eskişehir'de sinemaya gitme deneyiminize olumlu ya da olumsuz bir etki yaratmış mıydı?
15.	1990'lı yıllarda sinema salonlarında bulunan yer gösteren görevliler hakkında neler hatırlıyorsunuz?

Bu soruların cevaplandırılması aşamasında kimi zaman araştırmacının film ismi, sinema salonu adı gibi birtakım hatırlatıcı unsurları katılımcılara dile getirmesi gerekmiş, bu durum da katılımcının konuya ilişkin anıları daha kolay hatırlamasını sağlamıştır.

1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinema mekânlarına yönelik oluşan algıların, sinemaya gitme ve seyir deneyimlerinin irdelendiği bu çalışmada katılımcılardan elde edilen bilgiler doğrultusunda 9 temanın ortaya çıktığı görülür. Bu temalar şu şekildedir:

- 1. Tema:** 1990'lı Yıllarda Önemli Bir Sosyalleşme Alanı Temasının Analizi,
- 2. Tema:** Bir Eskişehir Markası: Kılıçoğlu Sineması,
- 3. Tema:** Dolby Digital İle Yankılanan Sesin Seyir Deneyimine Etkisi,

- 4. Tema: İnternetsiz Yaşamın İzlerini 90'lı Yılların Seyir Deneyiminde Görmek,
- 5. Tema: Yabancı Yapımların Gölgesindeki Sinema Salonlarından Anılar,
- 6. Tema: Türk Sinemasında Bir Milat Yaşanıyor,
- 7. Tema: Bahşiş Verme Geleneğinin Aydınlattığı Koltuklar,
- 8. Tema: Yoğun Seyirci İlgisi ve Bölünen Salonlar,
- 9. Tema: Sinema Salonunun Önceliğinde Bulunan Haz.

BULGULAR VE YORUMLAR

1. Tema: 1990'lı Yıllarda Önemli Bir Sosyalleşme Alanı Temasının Analizi

İnternetin, cep telefonunun olmadığı, cep telefonu varsa bile ancak belli sayıda insan tarafından kullanıldığı 1990'lar, günümüzde nostalji olarak değerlendirilen bir dönem olarak görülmektedir. Bu nostaljik dönemde Eskişehir'de sinemaya gitme deneyiminin nasıl gerçekleştiği ortaya konulduğunda kimisi geçmişini kimisi ise günümüz koşullarını andıran durumların varlığı dikkat çekmektedir. O dönemlerde sinemaya gitmenin önemli bir sosyalleşme aracı olduğu pek çok katılımcı tarafından dile getirilmektedir. Bu kişiler için o yıllarda sinemaya gitmek sosyalleşmek adına yapılabilecek birincil ve de neredeyse tek eylemdir.

K6: Bin dokuz yüz doksanlı yıllarda Eskişehir'de sinema tamamen bir sosyal aktivite. Tabii ki de film seyretmenin güzelliği hoştu. Ama Eskişehir'de doksanlı yıllarda tamamen sosyalleşme amaçlı gidiliyordu sinemalara.

K10: Doksanlı yıllarda daha doğrusu doksan beş iki bin yılları arasında daha çok sosyalleşmek ve arkadaşlarla vakit geçirmek o yıllarda aileden izin alıp sosyal bir etkinliğe gitmek çok büyük bir lükstü. Arkadaşlarla sokak ortamının dışında, okul ortamının dışında farklı mekânlarda buluşmak çok geleneksel değildi bizim kültürümüzde.

K22: Evet sinemayı seyretmeyi de seviyorsun ama oraya kadar gitmeler, orada buluşmalar, bir yarım saat önce buluşup sohbet edip bilet alma, ondan sonra işte o sinemayı izleme, sonrasında sinemayla ilgili konuşma, sosyallik de vardı ama filmi de merak ediyordun. Arkadaşlarla birlikte gitmek keyifliydi tek başıma hiç gitmiyordum o dönemde. Mutlaka ya sınıftakilerle toplanıp gidiyorduk ya sonrasında üniversiteden arkadaşlarla, burada olanlarla gidiyorduk, mutlaka arkadaş grubuyla gidiyorduk.

K23: 90'lı yıllarda genç kuşağın özellikle civarda sosyalleşebileceği çok fazla alternatif yoktu Eskişehir'de. En iyi alternatiflerden bir tanesi sinemaydı.

K6 ve K23'ün sosyalleşmeye yönelik verdiği ifadeler K10 ve K22 tarafından da desteklenmektedir. Ayrıca K10 ve K22'nin dikkat çektiği nokta bu sosyalleşmenin arkadaşlarla

gerçekleşmesi halinde daha eğlenceli hale geliyor olmasıdır. Sinemaya arkadaşlarla gitmenin zorunluluk olarak algılandığı bu ifadeler, 1950-1980 yılları arasında sosyalleşmek, aile veya arkadaşlarla iyi vakit geçirmek adına gerçekleşen sinemaya gitme deneyimlerinin 90'lı yılların Eskişehir'inde de devam ettiğini göstermektedir.

2. Tema: Bir Eskişehir Markası: Kılıçoğlu Sineması

1990'lı yılların Eskişehir'inde sinema mekânları önemli sosyalleşme alanlarıdır. Ancak bu sosyalleşme mekânlarını cezbeden bazı unsurlar bulunmaktadır. Sinema salonunun şehirdeki konumu, mimari yapısı, sahip olduğu ses düzeni, koltuk rahatlığı vb. birtakım öğeler bu unsurlar arasındadır. Tüm bunlar sinema mekânlarının sahip olabileceği genel özellikler olabilir ancak kişilerin tercihleri söz konusu olduğunda bu özelliklerin nitelik açısından ne derece önemli olduğunun göz ardı edilmediği görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere sahip olduğu nitelikli duruşu ile 90'lı yıllarda Eskişehir'de film izleyebilmek için en çok tercih edilen sinema mekânının tarihi, büyüklüğü, mimarisi ve rahatlığı ile dikkat çeken Kılıçoğlu Sineması olduğu anlaşılmaktadır.

K4: Kılıçoğlu Sineması'nın bende uyandırdığı yani özellikle o yaşlarda kendi bir mimari özelliği vardı. O mimari özellik yanlış hatırlamıyorsam Türk mimarisi değildi büyük ihtimalle Almanya ya da Rus olabilir emin değilim, çok güzel bir mimarisi vardı o yüzden Kılıçoğlu Sineması'nı tercih ederdik.

K11: Kılıçoğlu Sineması çok eski tarihi bir yapıya sahipti, çok güzeldi. Mesela oturma düzeni çok güzeldi. Aşağıdan yukarıya doğru koltukların eğilimi vardı herkes çok rahat seyredebilirdi. O tarihlerde Türkiye'deki hemen hemen en iyi sinema salonu Kılıçoğlu'ydu diyebilirim.

K16: Kılıçoğlu tarihi bir sinemaydı dolayısıyla salon çok güzeldi. Özellikle kubbesi, kubbedeki işlemleri, koltuk renkleri bordoydu diye hatırlıyorum, eski ama eski koltuklar ve çok rahattı. Ona göre Arı Sineması biraz daha modernize bir sinemaydı. Atmosfer olarak film izlemekten daha çok keyif aldığın dersiniz tabii tarihi sinema olduğu için Kılıçoğlu Sineması.

K21: Genelde Kılıçoğlu Sineması'nın salonu büyük olurdu. Büyük bir sinema salonuydu. Orada perde de büyük olduğu için evde televizyondan aldığın hazdan daha fazla görsel alırdın. O yüzden azameti, büyüklüğü daha hoş gelirdi. Genelde tercih sebebimiz ondan olurdu. Sahnenin ve salonun büyük olması.

K23: O esnada iki tane vardı benim hatırladığım benim bildiğim. Kılıçoğlu Sineması'yla Arı Sineması'ydı. Ben Kılıçoğlu'nu daha çok tercih ederdim. Oranın salonları biraz daha genişti hatırladığım kadarıyla. Ses düzeni oturma düzeni de daha iyiydi Arı'ya göre. Ondan dolayı Kılıçoğlu'nu daha çok tercih ederdim.

Ortaya konulan ifadelerden 1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinema izleyebilmek adına iki sinema salonunun öne çıktığı görülmektedir. Bunlar Kılıçoğlu Sineması ve Arı Sineması'dır. Ancak bu iki sinema salonundan Kılıçoğlu Sineması'nın tercih öncelikli bir mekân olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda verilen ifadelerden de anlaşıldığı üzere bunun nedenlerinden biri, Kılıçoğlu Sineması'nın tarihsel görüntüsü, büyüklüğü ve mimarisidir. Diğer neden o dönem için iyi ve popüler olduğu düşünülen filmlerin önce Kılıçoğlu Sineması'nda gösterime girmesidir.

K2: Kılıçoğlu bizim zamanımızda doksanlarda bir markaydı. Herkes genelde Kılıçoğlu'na giderdi ve de daha iyi filmler oraya geliyordu genellikle.

K4: Aslında bakarsanız Arı Sineması bizim evimize yaklaşık yüz metre uzaklıktaydı. Arı Sineması o uzaklıkta olmasına rağmen Kılıçoğlu Sineması'na da giderdim çünkü Kılıçoğlu Sineması'nda hem daha güncel daha Hollywood tarzı filmler olurdu yani popüler kültüre hizmet eden filmler orda olurdu.

Katılımcıların söylemlerinden o dönem Kılıçoğlu Sineması'nın sadece sinema izlemek için gidilen bir yer olmadığı, farklı misyonların merkezi olarak da kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu misyonun ne olduğunu katılımcılar şu şekilde ifade etmektedir:

K8: İlk önce Kılıçoğlu Sineması'nın önünde buluşalım, bu, başka da bir şey gelmiyor aklıma. Herkesin bence aklına gelen şey Kılıçoğlu Sineması'nın önünde buluşmak.

K13: Bizler genelde sinemaya gidecek bir program yapmamış dahi olsak genelde Kılıçoğlu Sineması'nın önünde buluşulurdu. Bir yere gidilecek ise Kılıçoğlu'nda buluşalım falan.

K22: Kılıçoğlu, normalde de hani sinemaya gitmesek de buluşma alanımızdı hep bizim. Nerede buluşalım? Çarşıya geleceğiz, Kılıçoğlu Sineması'nda. Orada mutlaka beklerdik içeride.

K8, K13 ve K22, Kılıçoğlu Sineması'nın Eskişehir'de halkın buluşmalarına yön veren bir konuma sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Kılıçoğlu Sineması'nın bu konumu ile beraber, herkes için bir buluşma noktası haline geldiği görülmektedir. Kılıçoğlu Sineması'nın bu durumu, K13 ve K22'nin özellikle belirttiği gibi sinemaya gidilme bile mekânın toplum pratiklerini etkilemedeki gücünün bir göstergesidir.

3. Tema: Dolby Digital İle Yankılanan Sesin Seyir Deneyimine Etkisi

1990'larla birlikte Eskişehir'de sinema salonlarında son teknoloji Dolby Digital ses sisteminin yavaş yavaş yer edindiği görülmektedir. İzleyicinin, sesi görüntüdeki hareketin türüne ve yönüne göre duymasını sağlayan Dolby Digital ses sisteminin o yıllardaki izleyiciye etkisi büyüktür. Çünkü sinema

salonunda film izleyebilmek adına seçici davranan Eskişehir halkı, ortaya çıkan teknolojik yeniliğin seyir deneyimine nasıl bir etki yarattığını anlamakta ve mekân tercihlerini buna göre yapmaktadır.

K5: Ses teknolojisi şu an kıyasladığım kadarıyla hani çok kötü değildi. Neden çok kötü değildi oranın ambiyansına göre mesela Kılıçoğlu Sineması için söylüyorum büyük bir salondur ve beni tatmin edecek şekilde ses kalitesi vardı o zamanda.

K6: Kılıçoğlu'nu tercih ederdik. Onu tercih etmemizin sebebi hala hiç unutmadığım bir şeydi ses sistemi.

K15: O zamanın şartlarına göre en güzel ses diyorsunuz görüntü zaten perde, parlaklık, yansıma. Ses işte o zaman Dolby Dijital daha akustik sistemler falan gelmeye başlamıştı. Güzeldi, keyifliydi, onun beklentisi oydu.

K17: Aslında benim en çok değer verdiğim şey de ses sistemi. Sesin doğal olarak aksiyon sahnelerinde olması. Kılıçoğlu'nda vardı mesela. Bir kişi konuşurken sadece buradan, diğer kişide buradan ses gelirdi. O benim çok hoşuma giderdi. O yüzden sürekli Kılıçoğlu'na girerdim.

K5, K6, K15 ve K17'nin Dolby Digital ses sistemlerinin varlığına bağlı olarak, sinema mekânı tercihinde aynı yaklaşımı sergiledikleri, ses sistemi iyi olan mekânları tercih ettikleri görülmektedir. Eskişehir halkının Dolby Digital ses sistemine sahip olan Kılıçoğlu Sineması'na da bu nedenle gitmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır.

4. Tema: İnternetsiz Yaşamın İzlerini 90'lı Yılların Seyir Deneyiminde Görmek

1990'lı yılları günümüzden ayıran en önemli öge belki de internettir. O dönem, sinema salonlarında gösterime giren ya da gösterime girecek olan filmlerin nasıl takip edildiğini ifade eden katılımcıların özellikle belirttiği bir durumdur bu. Günümüzde insanlar oturduğu yerden bir parmak hareketiyle hangi salonda hangi film varmış, haftaya ne gelecekmış ya da şu anda hangi filmlerin çekimlerine başlanmış gibi birçok bilgiye rahatlıkla ulaşabilmektedir. Ancak o yıllarda Eskişehir'de bunları öğrenmenin öncelikli yolları çarşıya gitmek, sinema salonlarının önündeki tabelalardan film afişlerini görmek, film başlamadan önceki fragmanları izlemek, sinema dergilerine abone olmak ve arkadaşlardan, komşulardan duyumlar almak şeklinde sıralanmaktadır.

K1: Afişlerde genelde görüyorduk filmleri. Gittiğimizde de öyle aralarda da gösterilen şeylerde reklamlarını görürsek o zaman ama genelde afişlerde oluyordu bizim.

K3: Doksanlı yıllarda sinemaya gittiğimiz zaman ön gösterim yani film öncesindeki reklamlarda anlardık hangi filmler girecek ve onu heyecanla beklerdik bu da çok güzel bir duyuydu. Bir de ben sinema dergisine abone olmuşum. Doksanlı yıllarda

o sinema dergisi her ay böyle geldiği zaman ve oradan da neler gelebilecek vesaire takip ediyorduk.

K5: En çok bilgimiz olduğu durum çarşıya çıktığımız da Kılıçoğlu Sineması'nda hafta ne girecek, haftaya ne var, bu kaçınıcı haftada, otuzuncu haftada, yirminci haftada diye Kılıçoğlu Sineması'nın ya da Arı Sineması'nın afişlerinden görüyorduk.

K20: Şu andaki gibi bir şey internet ortamında takip edebileceğin bir alan yoktu tabi ki. Afişlerden takip ediyorduk. Sinema önleriyle, ben öyle takip ediyordum.

K1, K3, K5 ve K6'nın sinema salonlarında gösterime giren veya gösterime girecek olan filmleri nasıl takip ettiklerine yönelik verdiği bu bilgiler, diğer katılımcılar tarafından da aynı şekilde ifade edilmektedir. 90'lı yıllarda yaşanan bu deneyimlerin, o dönemlerde izlenecek filmler hakkında bilgi edinilmesini sağlamadaki etkileyciliği görülmektedir. Sinemaya gitmeye karar verme aşamasında özellikle çarşıya gitmiş olmanın önemli olduğu, K5'in ifadelerinden ve yine çarşıda olduğu bilinen Kılıçoğlu ve Arı Sineması'nın tabelalarının takip edilmesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca özellikle Kılıçoğlu ve Arı Sineması'nın tabelalarda film afişlerine yer vermesi, bu mekânların sadece seyir mekânları olmadığını, insanları bilgilendirmek adına da önemli bir işlevi de yerine getirdiğini göstermektedir.

5. Tema: Yabancı Yapımların Gölgesindeki Sinema Salonlarından Anılar

1990'lı yıllarda Türkiye'nin birçok şehrinde olduğu gibi Eskişehir'de de sinema salonlarında yabancı filmlerin gösterimine ağırlık verilmektedir. O yıllarda Eskişehir'deki sinema salonlarında izlenen ve anılarda yer eden filmlerin de daha çok yabancı yapımlar olduğu katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. 90'lı yıllarda adından söz ettiren bu filmlerin başında 1997 yılı yapımı olan ve o dönemde gişe rekorları kıran *Titanik*'tir.

K4: İlk gittiğim film Aslan Kral'dı. Doksan dört ya da doksan altı olması lazım emin değilim, daha sonra Titanik'e gittim yine o dönemde doksan dokuz yılı olması lazım o da. Titanik filmi beni etkileyen bir filmidir.

K17: Herkes yabancı sinemaya giderdi. Sinema sektöründe de öyleydi yani. Belki İstanbul, Ankara'da vardı ama Eskişehir'e yüzde doksan yabancı filmler gelirdi zaten. Türk filmlerine veya dizilerine televizyondan seyrettiklerimizle yetiyordu.

K19: İlk sinemaya gidişim büyük bir ihtimalle doksan dördtü sanırım. Aslan Kral diye bir filme gitmiştim. Bir de Titanik çok popülerdi ona gitmiştim.

K21: Biraz daha yabancı yapımları tercih ederdim çünkü kalite daha farklı. Yani bir Türk yapımı gibi değildi. Genelde güzel kaliteli filmler de gelirdi o dönemde. Biraz daha çekimleri daha güzel olduğu için yabancıların, tabi biraz bütçe meselesi bu, o dönemlerde bütçeleri daha yüksek diye tiraj yapmış filmlere giderdik yani.

K22: Aslında o dönemler daha çok yabancılar vardı yani yerli çok fazla yoktu öyle biliyorum. O zaman “aaa Türk filmi gelmiş değerli buna da mutlaka gitmeliyiz” dediğimiz oluyordu. Çünkü çok nadir olduğu için ama genelde yabancı filmler oluyordu.

K23: O dönemde yabancı daha fazla gösterimdeydi. Yani yerli çok nadir girerdi gösterime. Çoğunlukla yabancı özellikle Amerikan filmleri daha çok gösterimdeydi. O yüzden yabancı tercih ederdim.

Katılımcıların ortaya koyduğu bu ifadeler, 90’lı yılların siyasi yönetimlerinde uygulanan birtakım uygulamalarının seyirci üzerindeki deneyimlerini göstermektedir. İşin kalite kısmına dikkat çeken K21’e göre ise bu durum aslında sahip olunan bütçe ile ilgilidir. Bütçeler arttıkça kalite artmakta, kalite arttıkça seyirci ilgisi de çoğalmaktadır. 90’lı yıllarda bu durumu en iyi şekilde icra edenler ise siyasi yönetimlerce alınana kararları kendine dayanak olarak gören ve Türkiye’deki salonlar için ayırdığı dev bütçelerle dikkat çeken Amerikan film şirketleridir. Bütçe meselesi tabii ki sadece sinema mekânları ile sınırlı kalmaz. O yıllarda Türk sinemasının içinde bulunduğu ekonomik koşulların da ne düzeyde olduğunun ve var olan bütçe ile ne dereceye kadar kaliteli film çekilebileceğinin de tahlil edilmesi gerekir. K17’nin ifade ettiği bir detay ise 90’lı yıllarda sinema salonlarında neden daha çok yabancı filmlere gidildiğinin ya da salonların neden yabancı filmlere yer verdiğinin bir başka nedenidir. K17’ye göre televizyonlar, Türk sinemasının izlenebilmesi için yeterli bir mecradır ve Türk filmi izlemek için sinemaya gitmeye gerek yoktur.

6. Tema: Türk Sinemasında Bir Milat Yaşanıyor

Her ne kadar 1990’lı yıllarda yabancı filmler sinema salonlarında egemen olsa da bu yıllar Türk sinemasının tekrar kendini göstermeye başladığı yıllar olarak kabul edilmektedir. Eskişehir’de halk, bu yıllarda daha çok yabancı yapımlara gitmeyi tercih etse de o döneme imzasını atan ve Türk sineması için milat olan yerli yapımların da anılarda yer edindiği görülmektedir. Bu miladı başlatan ise yönetmenliğini Yavuz Turgul’un yaptığı, başrollerinde Şener Şen ve Uğur Yücel’in bulunduğu, 1996 yapımı olan *Eşkîya*’dır. *Eşkîya* dışında birkaç filmin daha anılması o dönem Türk sinemasının yavaş yavaş yükselişe geçtiğinin bir göstergesidir.

K11: Genelde o zaman çok güzel Türk filmleri vardı çok güzel. Mesela bir Eşkîya. Hala seyredirim ve hala seyretmeye doyamadığım tek film benim.

K12: Hangi sinemada gördüğümü hatırlamıyorum ama Eşkîya filmiydi, etkilemişti. Bende bir iz bırakmıştı.

K15: İstanbul Kanatlarımın Altında, mesela o film çok etkilemiştir beni yani aslına bakarsınız ki Türk filmiydi ama kalabalıktı. O büyük salon doluydu hatta ikinci sıradayız

dedim yani orada yer bulmuştum. O film çok etkilemiştir beni mesela. Türk filmlerinin canlanacağı bir nokta gibi falan düşünmüştüm.

K16: O dönemden yerli film Eşkiya yanlış hatırlamıyorsam onu o dönemlerde izledim. Eşkiya'dan çok etkilenmişim, beğenerek izlemiştim. Türk sinemasına değişik bir bakış açısıyla çekilmişti daha önceki izlediklerime göre.

K18: Doksan altıda Eşkiya ile beraber Türk Sineması tekrar yukarı çıkmaya başladı.

K11, K12, K16 ve K18'in beğenilerinde *Eşkiya*'nın yer alması şaşırtıcı olmasa da *İstanbul Kanatlarının Altında*'nın izlenmesi sırasında salonun kalabalık olmasının izleyiciler tarafından şaşırtıcı bulunması dikkate değer bir yorumdur. K15'in dile getirdiği bu durum o yıllarda Türk filmlerinin izleyiciyi tatmin edebilecek düzeyde olmadığı ve yeteri kadar talep görmediğinin bir göstergesidir. Ayrıca 90'lı yıllarda *İstanbul Kanatlarının Altında* ve *Eşkiya* ile birlikte Eskişehir'deki seyircinin Türk sinemasına yönelik büyük bir beklenti içerisine girdiği ve bu beklentinin yıllar içerisinde karşılık bulduğu K15 ve K18'in ifadelerinden de anlaşılmaktadır. *Eşkiya*'ya yönelik beğenisini ifade eden K16'nın bu filmdeki anlatı yapısında yaşanan değişimi gözlemlemesi ise seyircinin aslında Türk sinemasında yaşanan değişimleri fark edebilecek düzeyde bir alımla yetisine sahip olduğunun bir göstergesidir.

7. Tema: Bahşış Verme Geleneğinin Aydınlatıldığı Koltuklar

1990'lı yıllarda sinema salonlarında ışıkların söndürülmesi ve filmin başlamasıyla birlikte salona geç girenlerin, ellerindeki fenerlerle yolda ilerlemelerini sağlayan, bu izleyicilere oturacakları koltukları gösteren ve bunun karşılığında bir miktar bahşış bekleyen görevliler, K7' ve K14'ün de ifade ettiği üzere günümüzde varlığı soru işareti olan bir konudur. Katılımcıların hepsi bu görevlileri hatırlamakla beraber, kimi katılımcıların 1990'lı yıllardaki bu görevlilerin varlığını güzel ve yerinde bir uygulama olarak değerlendirdiği görülmektedir.

K7: O dönemde sinemaya geç gelen film başladıktan sonra gelenlere o yer göstericiler fener tutarak yerini gösterdi çünkü karanlıkta yerini bulmak çok zor bir şeydi. Bir de onlar sinemanın salonuna daha hâkim oldukları için şu anda o var mı yok mu onu da bilmiyorum açıkçası.

K13: Onlar olmadığı zaman ben çok korkardım karanlıkta böyle merdivenlere takılıp düşeceğim diye. Onlar sanki hayat kurtarıcısı gibi gelirdi bana. Yol gösterir, koltuğu gösterir ya da yanlış bir koltuğa oturacağız, yanlış bir yere oturacağız diye çekinirdik, biraz çekingenlik de vardı bizler de tabii.

K14: O dönemler tabii gençtik. Para, atıyorum sinema için ya bulurduk giderdik ama yer göstericilere para verme konusundaki son şeylerde bir sıkıntı olurdu ama güzel bir uygulamaydı. Şu an ki sinemalara gittiğimde hiç öyle bir uygulama görmüyorum.

K24: Bence onlar varken daha iyiydi, daha güvenilirirdi. Bir kere geç kaldığımı hatırlıyorum. O görevli olmayınca karanlıkta yer arıyorsun o da sıkıntı yaratıyor. Benim gibi astigmatlı olan biri için de zor oluyor. Düşüyorsun falan hatta burada görevli yok mu dediğimi falan hatırlıyorum. Bence o da sinemayla özdeşleşmiş bir şey yani. Olması gerekiyor. Bahşişi öncede hazırlıyorduk zaten. Kesinlikle o gerekli bir şey bence.

Işıklar sönüp, film başladıktan sonra oturulacak koltuğun bulmasında yardımcı olan görevliye bahşiş vermenin gelenek haline geldiği sinema salonlarında bu geleneği yaşatma konusunda ise kimi katılımcının çok istekli olmadıkları görülmektedir.

K3: Evvelden biletçilerden ziyade işte yer gösteren böyle fenerli abiler olurdu onlar mutlaka bahşiş alırlardı hiç hoşlanmazdım. Onu unutamam yani. Tamam sinemaya gitmek kolaydı ama aldığın harçlıktan artırmak da güzel oluyordu, onu ona vermek istemezdim.

K8: Fenerle yer gösterenler, onlara gıcık olurdum para istiyorlar yaa! Işıkları söndürüyorlar sinema başlamadan önce. Fenerle yer gösterenlere para vermek zorundasın. O da ağırmıza giden bir durumdu. Onun için erken girmeye çalışırdık vermemek için.

K9: Mümkün olduğu kadar erken girerdik çünkü fener tutanlara para vermek gerekiyordu. Biz de para vermemek için daha önceden girerdik çünkü malum çocuksun ki cebinde çok para yok ve cebindeki parayla bir de çekirdek alırdık çıkışta çitlemek için.

Sinemada bahşiş verme, sinema mekânlarında ortaya çıkan bir ritüel olmasına rağmen K3, K8 ve K9'un bu ritüeli gerçekleştirme konusunda ne kadar isteksiz oldukları söylemlerinden anlaşılmaktadır. Bunun nedeni bütçedir. Araştırmada yer alan katılımcılara göre 90'lı yıllarda sinemaya gitmek pahalı bir aktivite değildir. Ancak zamanla gelenekselleşen bahşiş vermenin bütçeye bağlı olması, bu geleneği sürdürmede insanların neden isteksiz olduklarının nedenidir.

8. Tema: Yoğun Seyirci İlgisi ve Bölünen Salonlar

1990'lı yıllarda Eskişehir'de Kılıçoğlu ve Arı Sineması'nda salon sayısının azlığı dikkat çeken bir durumdur. Bu durum hafta sonları sinema bileti bulmada sıkıntı yaratan bir nedendir. O yıllarda sinemaların özellikle hafta sonları ilgi görmesi insanları, önceden hazırlanmış bir program dâhilinde sinemaya gitmeye, biletleri erkenden temin etmeye yönlendirmektedir. 90'lı yıllarda Eskişehir'de sinema

mekânlarına bağlı ortaya çıkan bu durum, bilet alabilmek için uzun kuyruklara girilmesinin nedeni olarak kabul edilmektedir.

K6: Az salon olduğu için çok uzun kuyruklar hatırlıyorum ben. Bayağı kuyruğa girerdik yani film bilet almak için. O yüzden önce biletimiz alırdık.

K10: Şimdi son dakika yer değişebiliyor, mekân değişebiliyor, saat değiştirebiliyoruz ama o zaman öyle değil ki biletler günler öncesinden alınır. O bileti kaybetmemek için saklarız.

K11: Her hafta diyorum ya her hafta hem cumartesi hem pazar mümkün olduğu kadar gitmeye çalışırdık. Cumartesi bilet bulamazsak pazar giderdik, pazar bulamazsak cumartesi giderdik ya da akşam seansları olurdu onlara gitmeye çalışırdık.

K18: Eskişehir'de iki sinema salonu var en çok tercih edilen ve bu iki sinema salonunun da birer salonu var ve birer film var. Belki bir hafta öncesinden bilet almanız gerekiyordu, biletler hemen tükeniyordu.

Sinema mekânlardaki salon azlığı, 90'lı yıllarda Eskişehir seyircisinin, zaman açısından planlı olmasını sağlamaktadır. Özellikle hafta sonları sinemaya gidebilmenin belli bir program dâhilinde gerçekleştiği Eskişehir'de bu planlamaya sadık kalmak önemlidir. 90'ların sonu ile birlikte, planlamada esneklik yaratabilecek gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bu gelişme yeni açılan sinema salonudur. 1999 yılında Eskişehir'de yeni bir sinemanın açılması o dönem seyircisi için hem mekânsal hem de seyir kültürü açısından önemli bir değişim yaşatmaktadır.

K6: bu AFM açılınca o tabii bambaşka bir yere götürdü insanı çünkü küçük küçük salonlar cep salon gibi. Koltuk sayısı az. Bir gidiyorsun bakıyorsun orada altı tane film, hangisine gireceğini şaşıyorsun biri öbür hafta gidiyor biri geliyor ya çok ciddi bir sirkülasyon film tüketimi de AFM'yle başlamıştı. Çünkü seçenek artıyor her hafta yeni bir filme neredeyse gidebilecek duruma geliyor insan.

K18: 1990'ların sonunda Eskişehir'de sonunda üçüncü büyük sinema olarak AFM Sinemaları açıldı. Hasan Polatkan Caddesi'ndeki Migros'un orada. Orada üç ya da dört salon vardı yanlış hatırlamıyorsam. O üç dört salon o yıllarda diğer sinemaları da zorlamaya başladı, üçe dörde bölünmeye zorlamaya başladı. Kılıçoğlu Sineması'nın alt katı ve üst katı vardı. Alt katı çok büyüktü, üst katı da balkon katıydı. Alt katın arka tarafı localardan oluşuyordu. Daha sonra alt katı ikiye böldüler yanlış hatırlamıyorsan üst katı tek bir salon yapıp Kılıçoğlu Sineması'nı üç salona döndürdüler. Aynı şey Arı Sineması için de geçerliydi.

Sinemaya ilginin eksik olmadığı Eskişehir'de, ortaya çıkan yeniliklerin başka yenilikleri de beraberinde getirdiği görülmektedir. Çarşı merkezinde olan, büyüklüğü ve mimarisi ile dikkat çeken Kılıçoğlu Sineması ve ona göre daha az tercih edilen Arı Sineması yoğun bir ilgi görse de 1999 yılında

açılan AFM sinemasının çok salonlu yapısının, bu sinemalarda da birtakım değişikliklerin yaşanmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Eskişehir halkına alternatif filmleri aynı anda sunan AFM Sineması, Kılıçoğlu ve Arı Sineması'nın da fiziksel bir müdahaleye maruz kalmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu durum AFM Sineması ile birlikte Kılıçoğlu ve Arı Sineması'nda da alternatif filmlerin artmasını, izleyiciye daha çok film seçeneği sunulmasını olanaklı kılmaktadır.

9. Tema: Sinema Salonunun Önceliğinde Bulunan Haz

1990'lı yıllarda siyasi yönetiminin desteğiyle artan çok kanallı televizyon yayıncılığı ve kaset, VCD/DVD kiralama, Eskişehir'de sinemaya gitme alışkanlıklarında birtakım değişimlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu değişimlerden biri, filmlerin evde izlenmesinin tercih edilmesi iken diğeri daha sosyal bir olgudur. Bu olguyu deneyimlerinden aktaran K1 ve K18'in ifadelerine bakıldığında teknolojiye bağlı değişen seyir deneyiminin aileye, akrabalara veya komşulara yönelik bir etkileşimi tetiklediği görülür. O yıllarda sinemaya gitmek, arkadaşlar arasındaki sosyalleşmeyi tetikleyen bir aktivite iken, evde kaset ya da VCD/DVD üzerinden film izlemek aile, akraba veya komşularla olan sosyalleşmeyi tetikleyen bir etkinliktir. Ayrıca yine K1'in de ifade ettiği kaset, VCD/DVD kiralama yönteminin ekonomik yönden sektöre getirdiği yenilik de dikkat çekmektedir.

K1: E video da olunca, bir de kasetler de kiralanıyordu ya o zaman, hep genelde biz gidiyorduk şurada ya bu kaset vardı hatta annemin akrabası giderdik ondan biz kaset kiralardık işte. Sinemaya da görürsek aaa... bu yeni kaset gelesiyeye kadar öyle giderdik. Türk filmlerini zaten hep videoda izledik.

K3: Televizyonlarda en çok o dönemlerde sık sık arka arkaya gösterilen filmler işte Kemal Sunal filmleri, Şener Şen filmleri olurdu. Kadir inanır ve Cüneyt Arkın filmleri sürekli yayınlanıyordu ve onları belli bir süreden sonra izledikten sonra sanırım televizyonda doyuşuyorduk.

K18: O yıllarda videokasetler çok fazla revaçtaydı ve insanlar birbirlerinden kaset değiştirmeye, gece yarılari ben hatırlıyorum ailemden, üst komşudan yan komşudan kaset, bizim izlediğimiz film gider onların izlediği film bize gelir.

K20: Sonra videolar, o videokasetler iptal olunca CD'lere döndü sinema seyretmek için. Ondan da zevkimizi alınca tekrar geri sinemaya döndük. Sinemadan vazgeçemiyoruz yani.

Seyir deneyiminde yaşanan değişimden teknolojik yeniliklerin sorumlu olduğu K1, K3, K18 ve K20'nin belirttiği ifadelerden anlaşılrsa bu yeniliklere karşı duruş sergileyen bir seyirci kitlesinin olduğu da

anlaşılmaktadır. K7, bu durumun nedenlerinden birini o dönemlerde televizyon yayıncılığindeki yayın politikalarından kaynaklandığını ifade etmektedir.

K7: Videolarda ya da televizyonlarda vizyon filmler daha geç devreye giriyordu. Vizyon film geldiğinde de biz onu zaten kaçırmamak için seyretmiş oluyorduk genelde.

K9: Ben birçok insana göre çok şanslıydım yüzlerce film vardı elimizde betamax, VHS o büyük kasetler, küçük kasetler onları evde rahatlıkla seyretmeme rağmen ben sinemayı seyredirken sinemada olmaktan o atmosferden hoşlanırdım.

K11: Sinema salonu yıkılncaya kadar, Kılıçoğlu yıkılncaya kadar biz sinemaya gitmeye devam ettik. Her zaman da gittik tabii ki o her şey televizyonlarda falan vardı ama sinemanın verdiği, o sinemaya girdiğin zaman o sahnenin görüntüsü, o güzellik, o doğallık hiçbir yerde yoktu. Özellikle sinemaya gitmeyi çok tercih ederdik.

K17: Ben sinemaya gitmeyi çok severdim yani bunun ne seyretme alternatiflerinin artması ya da ücretlerin değişmesi beni hiç etkilemedi çünkü sinemadan aldığınız haz özellikle o surround sistemi beni çok etkilerdi.

K24: Hiçbir CD alıp da film seyretmedim CD veya video anlamında. Ama mesela şu anda Netflix vesaire var orda seyrediyorum. Onun dışında bir DVD, filmin CD'sini alayım da seyredeyim hiç yapmadım açıkçası. Varsa sinemada seyrediyordum yoksa da kalıyordu.

Çok kanallı televizyon yayıncılığından veya VCD/DVD player gibi teknolojik araçların varlığından kısmen de olsa etkilendiği görülen K9, K11 ve K17'nin vurguladığı asıl durum, sinemayı sinema salonunda izlemenin verdiği hazdır. Katılımcılar için ise bu hazzı yaşayabilmek her ne olursa olsun sinema mekânlarının varlığı ile gerçekleşir. Salonun fiziksel özellikleri bu hazzı tetikleyici unsuru görülebilir ancak burada gözden kaçırılmaması gereken unsurlardan asıl olanı sinema salonlarının sahip olduğu teknolojik ses düzeninin evlerde yer bulamamasıdır. Bu bakımdan günümüzde evlerde yer edinmesi daha kolay olan surround ses sistemlerinin o yıllarda evlere girememesi seyirci davranışlarını etkileyen bir unsur olarak görülmektedir.

SONUÇ

1990'lı yıllarda Eskişehir'de sinemaya gitme deneyimlerini ve sinema mekânlarına yönelik oluşan algıları ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma o döneme ait pek çok hatıranın varlığı ile şekillenmektedir. 90'larda Eskişehir'de sinemaya gitmek özellikle arkadaş ya da arkadaş gruplarıyla gerçekleştirilen birincil bir sosyal aktivitedir. Bu aktivite sadece sinemaya girip bir film izleme ile de sınırlı kalmamaktadır. Film öncesinde veya sonrasında bir yerlerde buluşulup yeme-içme etkinliğinin

gerçekleştirilmesi, sinema izleyicisi için bu sosyal aktiviteyi özel kılan önemli bir tamamlayıcıdır. Böylesi önem verilen bir aktivitenin en çok gerçekleştiği mekânın Kılıçoğlu Sineması olması ise ayrıca önemlidir. Kılıçoğlu Sineması; tarihi, şehirdeki merkezi konumu, mimari yapısı, büyüklüğü, sağladığı konforu, sahip olduğu dijital ses teknolojisi, gösterimine yer verdiği filmleri ile oldukça revaçta olan bir sinema mekânıdır. Bu özellikleri nedeniyle de 1990'lı yıllarda Eskişehir halkının film izlemek için en çok tercih ettiği sinema mekânının Kılıçoğlu Sineması olduğu anlaşılmaktadır.

1990'lı yıllarda Eskişehir'de hangi filmlerin ne zaman, hangi salonda gösterime gireceğinin öğrenilmesi çarşıya gidilmesini neredeyse zorunlu kılmaktadır. Pek çok katılımcının ifade ettiği bu durum, günümüzün vazgeçilmezi olan internetin o dönemdeki yokluğunun ne gibi sonuçlar yarattığının da bir göstergesidir. Bu bakımdan internetin yokluğu, 1990'lı yılları günümüzden farklı kılan önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bugünün çocukları, gençleri internetsiz bir yaşam bile hayal edemezken, 90'lı yılların gençleri internetin varlığını veya ne gibi sonuçlar yaratabileceği hayal edilemezdi.

Çalışmanın ortaya koyduğu önemli sonuçlardan biri, Esen (2010) ve Pösteği'nin (2005) de belirttiği Amerikan filmlerin Türkiye'deki sinema salonlarında daha fazla gösterime girmesidir. Eskişehir'deki sinema salonlarında da 90'lı yıllarda Amerikan filmlerinin gösterimi daha fazladır. Yabancı yapımlara daha fazla gidildiğini belirten katılımcıların ifadelerine göre 1990'lı yıllara damgasını vuran en önemli film, öyküsü gerçek bir olaya dayandırılarak senaryolaştırılan ve o yıllarda gişe rekorları kıran Amerikan yapımı *Titanik*'tir. Ancak o dönem için hatırlanan diğer filmin *Eşkîya* olması da önemlidir. *Eşkîya*'nın, Türk sinemasının yükselişinin habercisi olmasında da katılımcılar hemfikirdirler. Ayrıca *İstanbul kanatlarımın Altında*, *Ağır Roman*, *Filler ve Çimen* gibi filmlerin de 1990'lı yıllarda Türk sineması adına hafızalarda yer alan filmler arasında yer aldığı görülmektedir. Bu durum Türk bağımsız sineması adına da önemli bir gelişmedir. O güne kadar ana akım sinemanın var ettiği Türk sineması, kendi anlatı tarzlarını izleyiciye aktarmaya çalışan bağımsız yönetmenlerin varlığı ile zincirlerinden kurtulmaya, zincirlerinden kurtuldukça da adından söz ettirmeye başlamıştır. 90'lı yıllarda bilinçli bir sinema seyircisi olan Eskişehir halkı, anlatıda meydana gelen bu değişimlerin farkındadır ve Türk sinemasına yönelik beklentileri bu yönde gelişmeye başlamıştır.

Katılımcılar için 1990'ların belki de en unutulmazı, karanlık salonda izleyicilere el feneri ile yer gösteren ve bunun için de cüzi miktarda bahşış bekleyen görevlilerdir. Günümüzdeki varlığı bir soru işareti olarak yerini korusa da bu görevlilerin o yılların vazgeçilmezi olarak kabul edildiği görülmektedir. Bir ritüel

haline gelen bahşış vermenin esasen bütçeyle ilintili olması ise bu ritüelin yaşanması konusundaki isteksizliğin bir nedenidir.

1990'lı yıllarda Eskişehir'de yoğun ilgi gören Kılıçoğlu ve Arı Sineması'nın, zamanın koşullarına ayak uydurmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu çabanın gerçekleşmesinin somut bir göstergesi de mekânsal bölünmelerdir. Büyüklüğü ile göz dolduran Kılıçoğlu Sineması'nın bölünerek iki, üç salon haline getirilmesi, Arı Sineması'nın da aynı mekânsal bölünmeyi uygulaması o yıllarda daha çok filmin gösterimine olanak sağlayan önemli bir müdahale olarak kabul edilmektedir. Eskişehir halkı bölünmenin sağladığı olanakların farkındadır ve sinemaya gitme deneyimine yönelik daha büyük beklentiler içerisinde girmeye başlamıştır.

Tüm Türkiye'de olduğu gibi Eskişehir'de de 1990'lar çok kanallı televizyon yayınlarının, videoların ve VCD/DVD oynatıcıların evlerde yaygınlaştığı yıllardır. Bazı katılımcılar o dönemde kaset kiralarak veya satın alarak videodan ve televizyondan film izlediklerini belirtmektedir. Bu şekilde izlenen filmlerin çoğu ise Türk filmidir. Bazı katılımcılar ise kaset kiralarak videodan ya da televizyon yayınından film izlemenin, sinema salonunda film izlemenin verdiği hazzı yaşatmadığını belirtmektedir. Bu durum, insanların teknoloji gözetmeksizin sinema salonlarının verdiği bu atmosferden ne derece hoşlandıklarının bir göstergesidir. Ancak evlerde beliren teknoloji ile ilgili 90'lı yıllarda evli ve çocuklu olan kişilerin durumu da dikkat çekmektedir. Araştırmaya dâhil edilmeseler bu kişilere göre sinemaya gitmelerine en büyük engel evliliğin veya çocuklu olmanın verdiği sorumluluklardır. Ancak evlerde televizyonların olmadığı yıllarda sinemaya gitmenin ailecek gerçekleştirilen bir aktivite olduğu, 90'lı yıllarda bu aktiviteyi gerçekleştirenlerin ise daha çok gençler olduğu görülmektedir. Bu nedenle teknolojik yeniliklerin sinemaya gitme deneyimlerine etkilediği düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Since 1895, movie theaters are places where stories from different or same time periods and in the same or different spatial lives meet with the audience. These spaces are multifunctional spaces that enable the existence of alternative formations as well as their own purpose of existence. From the past to the present, the world has changed in many ways, and it can be said that movie theaters have had their share of this change in spatial terms. In fact, the change took place not only in terms of spatial but also in terms of social, political and cultural experiences. The aim of this study, which examines the level

of these changes, is to reach the memories of people who had the experience of going to the cinema in Eskişehir in the 1990's, and to shed light on the 1990's by revealing the perceptions of the cinema venues and their experiences of going to the cinema. The problem of the study, which was created within the framework of this purpose, is to determine within the framework of which common themes these experiences are mostly remembered. Memories of people who go to movie theaters are important in determining the themes. For this reason, the oral history method was used to reach these memories reflecting that period. In the study, first of all, within which formations the cinema spaces are perceived in general and the political and economic structure of Turkey in the 1990's are mentioned. In the following parts of the study, the functioning of cinema venues in Turkey in the 1990's and the structure of Turkish cinema in the 90's were discussed, and finally, the common themes created by these memories were determined by giving place to the memories of the participants.

It is seen that the political structure of Turkey in the 1990's was largely formed by a structuring in the form of coalition governments. In addition, in these years, Turkey has been struggling with various economic crises originating from both domestic and abroad. It is seen that important developments were experienced in the field of media in Turkey in the 1990's. It is understood that the existence of private television channels, which were opened and gradually increased in these years, had a visible effect on the society.

In the early 1990's, it is seen that Turkish cinema did not offer a positive perspective in general. One of the reasons for this situation is that more foreign productions were shown in movie theaters in those years. What created this situation is the concessions made by the Özal government to foreign film companies. As a result of these concessions, it is seen that foreign films, especially American-made films, rather than Turkish-made films, are shown more often in cinemas in Turkey, and Turkish people prefer to watch these films.

The situation of Turkish cinema until the mid-1990's is criticized by many, but it is accepted by many that Turkish cinema has made a big leap since the mid-1990's and a new beginning has been made for Turkish cinema. This beginning is the new Turkish cinema. The new Turkish cinema begins to progress in two directions as "popular cinema" and "art cinema". The first movie that comes to mind when it comes to popular cinema is *Eşkiya*, which was shot in 1996 and directed by Yavuz Turgul. The most

important feature of the films examined under the title of "art cinema" in those years is that they achieved great success in both national and international festivals. Also in this period, directors such as Nuri Bilge Ceylan, Derviş Zaim, Zeki Demirkubuz and Yeşim Ustaoglu began to become prominent names in Turkish cinema.

The political, economic and cultural environment of Turkey in the 1990's is a determining factor in the perception of cinema venues and the experience of going to the cinema in these years. Within the framework of these elements, this study, which examines the perceptions of cinema venues within the boundaries of Eskişehir and the experiences of going to the cinema, with the method of oral history, reveals the existence of some common themes reflecting that period. At the forefront of these common themes is the acceptance of cinema venues primarily as socializing spaces. Cinema venues; It is seen that its history, architectural structure, technology and comfort are also effective in determining these common themes. It is noteworthy that the political decisions made in these years regarding the cinema industry also reflected on the memories conveyed from the experiences of going to the cinema in this period. In addition, it is understood that acquiring any knowledge about movies at that time made it almost mandatory to go to the city center.

KAYNAKÇA

- Akbulut, H. (2014). Sinemaya Gitmek ve Seyir: Bir Sözlü Tarih Çalışması. *Elektronik Mesleki Gelişim Ve Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 1-16. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejoir/issue/5377/72970> adresinden alındı
- Allen, R. C. (2011). Reimagining The History Of The Experience Of Cinema In A Post-Moviegoing Age. R. Maltby, D. Biltereyst , & P. Meers içinde, *Explorations in New Cinema History: Approaches and Case Studies* (s. 41-57). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Biltereyst, D., & Meers , P. (2016). New Cinema History and the Comparative Mode: Reflections on Comparing Historical Cinema Cultures. *Alphaville: Journal of Film and Screen Media*, 11, 13-32. <https://www.alphavillejournal.com/Issue11/ArticleBiltereystandMeers.pdf> adresinden alındı
- Biltereyst, D., & Meers, P. (2018). Film, Cinema And Reception Studies Revisiting Research On Audience's Filmic And Cinematic Experiences. E. Giovanni, & Y. Gambier içinde, *Reception Studies And Audiovisual Translation* (s. 21-42). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. doi:10.1075/btl.141.03bil
- Biltereyst, D., & Van de Vijer, L. (2021). Introduction: Movie Magazines, Digitization and New Cinema History. D. Biltereyst, & L. Van de Vijer içinde, *Mapping Movie Magazines Digitization, Periodicals and Cinema History* (s. 1-13). Cham: Palgrave Macmillan.

- Biltereyst, D., Lotze, K., & Meers, P. (2012). Triangulation in historical audience research: Reflections and experiences from a multimethodological research project on cinema. *Participations Journal Of Audience & Reception Studies*, 9(2), 690-715. https://www.academia.edu/48879797/Triangulation_in_historical_audience_research_Reflections_and_experiences_from_a_multi_methodological_research_project_on_cinema_audiences_in_Flanders adresinden alındı
- Counce, S. (2001). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*. (B. Bülent Can, & A. Yalçınkaya, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çam , A., & Şanlıer Yüksel, İ. (2021). Adana Sinemalarının Haritalanması: Yeni/Yerel Sinema Tarihi Çalışmalarında Çoklu Yöntemlerin ve Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Kullanımı. *Moment Dergi*, 8(1), 289-310. doi:10.17572/mj2021.1.289310
- Çam, A., & Şanlıer, İ. (2019). Toros Yayla Köylerinde Sinema Deneyimleri: Modernlik, Şehir, Sinema Ve Seyirci İlişkilerine Dair Bir Soruşturma. *SineFilozofi Dergisi*, 415-436. doi:10.31122/sinefilozofi.514088
- Erkılıç, H. (2009). Düş Şatolarından Çoklu Salonlara Değişen Seyir Kültürü ve Sinema. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*(27), 143-162. https://kebikecdergi.files.wordpress.com/2012/07/14_hakanerkilic.pdf adresinden alındı
- Esen, Ş. K. (2010). *Türk Sinemasının Kilometre Taşları Dönemler ve Yönetmenler*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Evren, B. (1995). *Türkiye'ye Sinemayı Getiren Adam Sigmund Weinberg*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Foucault, M. (1997). Of Other Spaces: Utopias And Heterotopias. N. Leach içinde, *Rethinking Architecture A Reader In Cultural Theory* (s. 329-357). Londra: Routledge.
- Gökmen, E. (2019). Samsun'da Sinema Mekanları Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması. *Selçuk İletişim*, 12(1), 325-350. doi:10.18094/josc.412240
- Gökmen, E., & Gür, H. (2017). Yazlık Açık Hava Sinemaları: Sinema Mekanlarının Sosyal Bir Alan Olarak İşlevi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(2), 2-18. doi:10.17680/erciyesakademia.304482
- İlbuğa, E. U. (2018). 1960-1970'li Yıllarda Antalya'da Sinema İzleme Deneyimleri. *Ankara Üniversitesi İlefl Dergisi*, 5(1), 61-90. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilef/issue/37303/430942> adresinden alındı
- Kaya, D. (2017). Eski İzmir Sinemaları Ve Yıldız Sineması: Mekân, Toplum, Seyir. *sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 93-138. doi:10.32001/sinecine.536527
- Leavy, P. (2011). *Oral History: Understanding Qualitative Research*. Newyork: Oxford University Press.
- Maltby, R. (2006). On The Prospect Of Writing Cinema History From Below. *Tijdschrift Voor Medageschiedenis*, 9(2), 74-96. https://www.researchgate.net/publication/341437095_On_the_prospect_of_writing_cinema_history_from_below adresinden alındı
- Maltby, R. (2011). New Cinema Histories. R. Maltby, D. Biltereyst , & P. Meers içinde, *Explorations in New Cinema History Approaches and Case Studies* (s. 3-40). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Meers, P., Biltereyst, D., & Van De Vijver, L. (2010). Memories, Movies, And Cinema-Going An Oral History Project On Film Culture In Flanders (Belgium). *Film-Cinema-Spectator: Film Reception*, 24, 319-

337.

https://www.academia.edu/38364959/Memories_Movies_and_Cinema_Going_An_Oral_History_Project_on_Film_Culture_in_Flanders_Belgium adresinden alındı

Neyzi, L. (1999). *İstanbul'da Hatırlamak ve Unutmak*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Özgür, Ö. (2022). 1990'lı Yılların Kültürel İkliminde Sinemaya Gitme ve Seyir Deneyimleri: Konya Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 373-385. doi:10.52642/susbed.1111644

Öztürk, S. (2010). Türkiye'de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar. *Milli Folklor*(87), 13-26. <https://www.acarindex.com/milli-folklor-dergisi/turkiye-de-sozlu-tarihten-iletisim-arastirmalarinda-yararlanma-uzerine-notlar-110131> adresinden alındı

Öztürk, S. (2013). Türkiye'de Sinema Mekânlarını Sözlü Tarih Üzerinden Anlamak. *Milli Folklor*(98), 19-31. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=98&Sayfa=16> adresinden alındı

Pösteki, N. (2005). *1990 Sonrası Türk Sineması*. İstanbul: Es Yayınları.

Sakarya, A. (2014). Türkiye'de Ekonomi Politikaları ve Ülke Mekânında Değişim. *Megaron Journal*, 9(4), 243-254. doi:10.5505/MEGARON.2014.05914

Sarı, G. (2017). Türkiye'de Özel Televizyon Yayıncılığının Gelişimi ve Medyanın Mülkiyet Yapısı. *Ulakbilge*, 5(18), 2087-2096. doi:10.7816/ulakbilge-05-18-09

Suner, A. (2015). *Hayalet Ev Yeni Türk Sinemasında Aidiyet, Kimlik ve Bellek*. İstanbul: Metis Yayınları.

Şanlier Yüksel, İ., & Çam, A. (2019). Adana Sinema Tarihinden Kadınların Seyir Deneyimine Dair Fragmanlar. *Kültür ve İletişim*(44), 63-94. doi:10.18691/kulturveiletisim.629046

Targun, S. (2012). Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler ve Probit Model Analizi İle Finansal Kriz Öngörüsü. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 47-66. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/458556> adresinden alındı

Tekeoğlu, A. N. (2015). Türk Filmlerinde Yaşanan Pazarlama Sorunları İle İlgili Araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(29), 349-370. <http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/1427/M00687.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı

Thompson, P. (1999). *Geçmişin Sesi Sözlü Tarih*. (Ş. Layikel, Çev.) İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Toruk, İ. (2005). Türkiye'de 1990-2000 Yılları Arasında Sosyo-Ekonomik Ortamın ve Kültürel Hayatın Reklamlar Üzerinden Temsili. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(14), 493-508. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/661> adresinden alındı

Tosh, J. (2005). *Tarihin Peşinde*. (Ö. Arıkan, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Treveri Gennari, D., Hipkins, D., & O'Rawe, C. (2018). Introduction: Rural Cinema Exhibition and Audiences in a Global Context—Not Just a Slower Transition to Modernity. D. Treveri Gennari, D. Hipkins, & C. O'Rawe içinde, *Rural Cinema Exhibition And Audiences In A Global Context* (s. 1-13).

Vijver, L. V. (2017). The cinema is dead, long live the cinema!: Understanding The Social Experience Of Cinema-going Today. *Participations Journal Of Audience & Reception Studies*, 14(1), 129-144.

https://www.researchgate.net/publication/322517303_The_cinema_is_dead_long_live_the_cinema_Understanding_the_social_experience_of_cinema-going_today adresinden alındı

Yıldırım , A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, P. (2007). Sinema Salonlarının İç Mekan Düzenlemesi ve Günümüzdeki Kullanımı. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 2(3), 195-207. https://dergipark.org.tr/tr/download/article_file/186628 adresinden alındı